

ХРИСТО БОТЕВ НАРОДЪТ ВЧЕРА, ДНЕС И УТРЕ

Част 0 от „Вестник „Дума на българските емигранти““

chitanka.info

Мрачна и жалостна е нашата история от подпаданието ни под турците дору до днешните времена, тежък и възмутителен е животът на свободолюбивия някога български народ! Страшен хомот, какъвто тежи и до днес на врата му, гъбясал от векове и запрегнат с ятаган вместо жегли; тежки вериги, ръждявали от кърви и сълзи, вериги, в кои са заковани и ръце и нозе, и ум и воля, и в кои и до днес пъшкат бащи и майки, братя и сестри, дядове и синове — злодейства, безчестия, колове, бесила, мъки, тъмница, — най-послед даалийци и кърджалии, фанариоти и чорбаджии, черкези и татари, — с една дума, зло, варварско зло, кое само едно азиатско въображение може обхвана, зло от завоевателя Мурада до читашкия реформатор Азиса — това са страниците на тази история, на това наше вчера. Кървави страници, горчиво преминало! Но днес, днес не е ли пак същото черно тегло, същият хомот, същите вериги?

Освен тези, що нямат талант да търпят, освен няколко хиляди волнодумни изгнаници, всеки раб божий с християнско смирение ще ни отговори: „Не, днес си добре живеем с турците, те се образоваха и нам олекна.“ И наистина, сега кого убиват, кого бесят, кого набиват на кол, кой плаща диш-хакъ и развожда вместо кон цървула на краставия гаджелин, кой?... Но да казва разорения и добития народ, да кажем и ний по совест: днес не убиват никого беззаконно, а законно, не набиват на кол, а като кол всякого набиват, не бесят вкъщи по стрехи и по черници, а на отредени места за гявурски касапници; днес никой не развожда цървула на читака, а сякого като цървул развождат по ангари и тъмници, никой не плаща диш-хакъ, а сякому и зъбите вадят за данъци и сякакви законни кражби, имдадиета и севдадиета; днес няма даалийци, няма кърджалии, няма фанариоти, кои да палят пленят села и градища, едни да убиват, а други да земат душедяликеш парасъ за вината на умрелия и убития — днес има правителство, което само изпълнява тези длъжности към раята и държи за това чиновници, рязани и кръстени, с чалми и калимавки, с дълги и къси пискюли, чиновници, кои от вълчия везир Али паша до мечкарина жандарм Кел Мехмед ага, сир. от скиптъра до сопата — всичките притежават най-високите добродетели, дори и човещината, с коя се отличават братята им черкези и татари. И всичко това в Турция е реформи, и реформи здрави и трайни, основани на дълбоката любов между турчин и българин, между господари и роби.

При тези радикални реформи, ако и да се случва да нападнат някои правоверни къщата на гявурина, да го убият или удушат, да обезчестят жена му или дъщеря му, а сина му да извлекат и жив на огъня опекаат, то това са изключения и случайности, защото не стават всяка неделя в една и същата къща, всяка нощ в едно и същото село. И освен това правосъдното правителство с голяма строгост наказва виновниците, като им отнеме половината и повече печала и ги гуди на най-тежка работа — кърардари или заптиета, за да гонят виновните на други още по-маловажни случайности, кои стават аллахън кърънда — думи, кои на езика на нашите аги имат туй преносно значение, че престъпника на къра трябва да се остави на правосъдието божие. От туй нашите баби и майки, кога оплакват мъжете си и синовете си, утешават се с тази — не знаем как да кажем — клетва или молитва: „От бога да намери душманинът!“

Иди сега при тоя прогрес в правосъдието, та думай, че в Корана няма ни логика, ни психология, а в Наполеонова кодекс здрав смисъл; иди и повярвай англиеца г-на Монсела, който преди десетина години, във време на сирийските ужаси, изрече в палатата на общините и в лицето на приснопометения лорд Палмерстона, този неразкаян грешник в работите на Изток, следните тежки думи: „Колкото и да желае благородния лорд да поддържа трона на султана, трябва да се надеем, че той не ще поиска както и да е да забраня такава система, при коя са възможни подобни ужаси. С чувство от дълбока скръб си припомням за участието, кое приемах в 1855–56 с повечето от палатата в парламентските усилия да поддържам Турция. Сега видя, че националният характер на турците е неизправим.“

Тука ний бихме утешили благородния джентълмен, бихме опровергали мненията и острите съждения на много недоброжелатели на нашите пилафчии с фактове и примери, кои пълнят домашната хроника на всяко село, на всеки град, и то не отдавна, а от времето на Къбразли Мехмедпашовите ревизии, откога в Турция се въведе някакъв си ред и равенство в кражбите и пълна система в напрешните убийства, злодейства и всякакъв род притеснения — ала що щяха да значат нашите думи при онези на Лонгворта и подобните нему шарлатани чиновници и продадени журналисти, кои тръбят по света и искат и нас дору да уверят, както и увериха някои си извезяни и слепи глави, че Турция, този европейски Китай, този присмех на

человечеството и укор на съвременна Европа, ще се преобрази скоро на азиатска Белгия и ще пролее благодатта на европейската образованост по всичките краища на Азия! О, tempora, o, mores! Намерете изкуството на Медея и влейте в жилите на това варварско племе нова, човешка кръв, тогава ще се поколебаем и ний във вярата си, че Турция няма живот, няма бъдеще; но доде турчинът е с този характер, с този фанатизъм, с тази варварска кръв, ни един красноречив туркофил, ни един дълбокомислящ дуалист или ренегат не може ни увери, че турчинът ще бъде някога способен да влезе в пътя към онази нравственополитическа цел, към която се стреми умът човешки, отрешен от всяко опекуство на духови йерархии и политически мандаринства. Дотогаз най-красноречиви ще бъдат живите рани, що зяят по тялото на народа и по гърдите на неговата емиграция, рани, на кои, като гледаме, напомнят ни всичко, що трябва да влезе в сметка за народно мщение.

Повтаряме — Турция няма живот, няма бъдеще, тя е труп на смъртния одър, когото никакви дервишки баяния на нейните мандарини, никакви дипломатически молитви на западните доктринери няма да я спасят от анатомическия нож. Лекувана по стара метода, с политически кръвопускания и операции, с дипломатически хлороформ, тя изгуби ръце и нозе, провинция след провинция, и отслабна дотолкоз, щото даде място на оназ страшна болест, коя обхвана сърцето ѝ, влезе в дихателните ѝ органи и кръвообращението; тъй щото никаква операция е невъзможна вече. Самите лекари и те забележиха това и след критския шербет, който се даде на Турция от Парижкия консилиум в 1868 г., приписаха ѝ за спокойна смърт и последния рецепт: дуализма.

Ще се найдет ли в народната фармакопия на Балканския полуостров елементи за подобен рецепт, ще може ли той възроди Турция, а главното ще може ли го тя прие, като ѝ са захванати уста и гърло — това и сам Али паша не ще знае, ако ще би живял и до Матусалови години и не изучи българския народ, негова социален живот, негова твърд характер и волска упорност. Инак той и днес щеше да чете между редовете на черковния ни устав други редове, други думи, кои да му казват: „Али, тоя народ е болестта на Турция, а дуализмът е пътникът за нейната смърт!“ Ала Али паша е турчин — фанатик и фаталист; той се надей само на кучешката животна сила на

племето си и като приема за бъл[гарски] народ тези, що коленичат и скимучат отпреде му, пее и дума: „Жив е аллах, жива е Турция! Много са и робите...“ Тъй мислят и нашите чорбаджии и калимавки, тези амфибии, кои в блатото на дуализма намират своя живот, и онез гладички умовце, кои внасят у нас ръждата на западните предразсъдъци и сметта на гнилата вече европейска цивилизация — без да виждат новите явления на живота нито там, дето са се учили, нито тук, дето учат.

Не тъй обаче мисли здравата част на наша народ и неговата емиграция, не тъй мисли всеки свесен и искрен славянин, всеки съвременен човек, в главата на кого се не вие паужина, а стяга мозък, и в гърдите не плакне жабина, а тупа сърце. За нас преобразованията в Турско, обещанията, дуализмът, те са думи без никакъв смисъл, призраци и утопии, кои може да се осъществяват нейде си в Китай или Япония, а не на Балкан[ския]полуостров между турци и българи, две племена с противоположни характери, нрави и обичаи, с противоположни мирозъзерцания. Изход от туй тежко и гнусно положение не са новите окови, новото разделение на тиранството, а народната революция, радикалният преврат, които са триумфални врата за всеки народ, особено за нашия, който няма преминало, няма настояще, а има едно само бъдеще, и бъдеще светло, защото с другите славяни той ще има що да каже в света, що да внесе в човешината.

Метнете поглед върх историята на българското царство от Бориса дору до подпаданието му под турците, и ще видите, че всичкото историко-политическо преминало на наша народ е било току-речи чисто византийско, и в него са живели само царе, боляри и духовни, а той сам всякога е бил отделен с дълбока обществена нравственост от разврата на правителството си, който разврат заедно с християнството се вмъкна в по-горнята част на народа. Наистина, неведнъж народът е явявал твърдата воля на характера си с въстания против царете си, против духовенството си, както във времето на Богомила и Самуила; но всичко това е ставало само тогава, кога властта или се едно насието е допирало до къщата му, в коя той сякога е бил нравствено свободен, до семейството му, до понятието му за честта — с една дума, до негова дълбок социален живот, с който се отличават общо славянските народи и частно нашия народ.

Отделен, както казахме, нравствено от правителството си, народът много пъти го е оставял само да се бори с Византия, само да си вади очите за престолонаследие; тъй щото тука и бяха главните причини, дето гърците можаха да завладеят навреме България, а варварските турски орди съвсем да я разорят и тъй с твърд крак да стъпят на врата на народа.

Но и при тия страдания, при това страшно насилие, в кое и камъкът би се стопил, българинът се затвори от турчина вкъщи с челядта си и, както и днес, пял е и слушал е вместо византийската литургия своята елегическа юнашка песен, вместо стрелата и сабята, хвана ралото и сърпа, ходил е по сборове и по седенки, по тлаки и по черковища — и щом варваринът е погазвал огнището му, кое, както и днес, е било обиколено със снахи и дъщери, със синове и унуци — той е оставял ралото и сърпа, гегата и кавала, хващал е бащина сабя, братова пушка и с „дружина вярна и сговорна“ отивал е в Стара планина да мъсти за обиди от турци и чорбаджии, да им отнима грабено имане и да пази село и сиромаси.

Такъв е бил българският народ, и ето го и днес пак чист от всяко чуждо влияние, пак с тоя патриархален живот, пак с тази първобитност — след толкова и при такива страдания, пред зори, той се провиква от вратата на къщата си: пее отходня молитва на Турция, на робството; проклина своето преминало, което е мрачно и той го мрази; своето настояще, което е тежко и горчиво, та лесно ще го забрави, и вика: бъдещето ми, бъдещето ми! Турция и незваните му водители поднасят му на блюдо преобразования, дуализми, йерархии, но той се туй дума и ще дума: бъдещето ми, бъдещето ми!

Но какво е неговото бъдеще?

Нашият народ има свой особен живот, особен характер, особна физиономия, коя го отлича като народ — дайте му да се развива по народните си начала, и ще видите каква част от обществения живот ще развие той, дайте му или поне не бъркайте му да се освободи от това варварско племе, с кое той няма нищо общо, и ще видите как ще той да се устрои. Или не видите семето, зародиша в неговите общини без всяка централизация, в неговите еснафи, дружества мъжки, женски и детински? Или не видите в него и това, що казахме по-горе?...

Всичко това са въпроси и въпроси, важни, затуй ний ще се повърнем да ги разгледаме по-отблизо в след[ващите] броеве на

„Думата“.

Издание:

Вестник „Дума на българските емигранти“, 1871

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.